

Moșteniri bizantine și influențe occidentale în politica creștină a lui Ștefan cel Mare și Sfânt

Cosmin-Dan Bufnea*

Abstract: *Byzantine heritage and Western influences in Christian politics of Stephan the Great and Saint.* Political line, internal and international, inaugurated by Stephan the Great and Saint, is a Christian politics. Europe was seen by the Stephan the Great as a living unity of faith, in contrast to with happens today when institutions in Brussels imagine a single Europe denied its Christian roots in the European Constitution. Stefan the Great remains in the consciousness of the Church as a creator of synthesis. Moldavian style arise from the influence of the Byzantine and Gothic style, the two own styles of the East and West. Passing it among the saints, the Romanian Orthodox Church proposes in the image of the Stephen the Great, a model for Romanian politics and for a Christian politician, a defender of the faith and a great builder of churches and monasteries.

Keywords: Moldavia, Stephan the Great and Saint, Christian politics, Moldavian style.

1. Moldova lui Ștefan cel Mare și Sfânt în secolul al XV-lea

Privind spre a doua jumătate a secolului al XV-lea, domnia lui Ștefan cel Mare s-ar putea caracteriza ca un moment de mare stabilitate

*PhD. Candidate, Faculty of Orthodox Theology, University of Alba Iulia, Romania

într-un loc și într-o parte a lumii care era vânturată de toate vânturile continentului. Dincolo de împlinirea dezideratului dinastic pe care-l urmărea orice voievod sau rege, Ștefan cel Mare a dovedit o mare capacitate de adaptare la cerințele situației interne și internaționale ale momentului.

Moldova până la Ștefan cel Mare se caracteriza prin instabilitatea structurii sale interne. Puterea domnească era mereu amenințată de intrigile boierești. Punându-și la baza puterii sale politice categoriile de mijloc și inferioare ale societății și promovându-i în funcții dregătorești, Ștefan realiza un echilibru social cu marea boierime. Acest echilibru constituia unul din succesele politicii sale sociale care i-au consolidat domnia. Pe această politică s-a rezemat efortul încununat de succes al lui Ștefan de a apăra independența Moldovei. De pildă, cronicile spun că în anul 1472, Ștefan cel Mare ajungea domnul unei țări care fința în granițele sale, adăpostind o populație de aproape 500000 de locuitori, dispersată în peste 2500 de sate și circa 25 de orașe, ultimele numărând între câteva sute și câteva mii de locuitori. Această populație putea pune la dispoziția domnitorului, în mod obișnuit, o armată de aproximativ 12000 de oșteni aparținând categoriilor sociale privilegiate ale societății, iar în caz de pericol extrem, când se proceda la mobilizare generală, o forță militară de peste 40000 de oșteni. Economia prosperă și intensul comerț de tranzit care se făcea prin cele două mari porturi Chilia și Cetatea Albă, asigurau puterii mijloacele financiare. Apărarea teritoriului se baza pe cetățile de graniță: Hotin, Orhei, Cetatea Albă și Chilia și pe triumghiul de fortificații centrale: Suceava, Roman și Neamț¹.

Pe plan internațional, folosind cu egală măiestrie armele diplomației, ca și pe cele ale războiului, voievodul moldovean a reușit să limiteze considerabil imixtiunea marilor puteri vecine în viața internă Moldovei. În anul 1467 a învins la Baia pe Matei Corvin, regele Ungariei. În anul 1475 a înfrânt pe turci la Vaslui, la Podul Înalt. În

¹ cf. Leon Șimanschi, Dumitru Agache, *Moldova între anii 1469 și 1473: Program de guvernare și conjuncturi politice*, în „Ștefan cel Mare și Sfânt 1504-2004: Portret în istorie”, Putna, Edit. Sfânta Mănăstire Putna, 2003, p. 380.

anul 1497 a obținut victoria împotriva armatei poloneze la Codrîi Cosminului. Când era vorba de ofensiva antiotomană, Ștefan și-a creat o vastă rețea de relații internaționale care cuprindea statele vecine, Marele cnezat al Moscovei, Veneția și Vaticanul. Moldova a devenit o putere de care factorii principali ai relațiilor internaționale din Europa Răsăriteană și Sud-Estică erau nevoiți să țină seama².

2. Politica creștină promovată de Ștefan cel Mare și Sfânt

Linia politică, atât internă, cât și internațională, inaugurată de Ștefan cel Mare, era o politică creștină. Europa era gândită atunci de Ștefan cel Mare ca o unitate vie de credință, de destin, de datorii, în contrast cu ceea ce se întâmplă în secolul XXI, când forurile de la Bruxelles imaginează o Europă unită negând în Constituția Europeană rădăcinile creștine. Conștiința unei Europe creștine unite se vedea din scrisoarea adresată principilor creștini la 25 ianuarie 1475, după victoria de la Vaslui împotriva turcilor. În această scrisoare, Ștefan considera Moldova „poarta creștinătății pe care Dumnezeu a ferit-o până acum. Dar dacă această poartă (a creștinătății), care e țara noastră va fi pierdută – Dumnezeu să ne ferească de așa ceva – atunci toată creștinătatea va fi în mare primejdie”³.

Omul medieval era un *homo religiosus*, credea în semne și miracole, pleca în pelerinaj, se ruga în fața moaștelor, sta de vorbă cu Dumnezeu și cu sfinții. Întrucât lumea a fost creată de Dumnezeu și i se supune Lui, toate evenimentele naturale care perturbau armonia universului erau percepute ca gesturi divine de avertizare sau de sancționare, ori ca rezultat al acțiunii diavolului. În acest caz, oamenii

² cf. Șerban Papacostea, *Evul mediu românesc: realități politice și curente spirituale*, București, Edit. Corint, 2001, p. 139.

³ cf. Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, Vol. II, Partea I, București, Edit. Fundației pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1940, p. 64.

trebuiau să facă penitență, să îmblânzească mânia divină prin ofrande, sărbători și sacrificii⁴.

Un studiu recent vine să demonstreze că Ștefan cel Mare obișnuia să mulțumească în plan simbolic lui Dumnezeu pentru victoriile obținute pe câmpurile de bătălie și să se roage pentru iertarea păcatelor, ridicând câte o biserică, o mănăstire sau făcând numeroase danii. Textul pisaniei bisericii din Reuseni menționează hramul ei, Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul, și motivează indirect alegerea acestui hram de către Ștefan cel Mare: „pe acest loc unde a fost tăiat capul tatălui său, Bogdan voievod”. Așadar, biserica a fost construită de Ștefan în amintirea părintelui său și a morții lui tragice. Biserica din Vaslui a primit, de asemenea, ca hram Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul. La 16 ianuarie 1471, în târgul Vasluiului „tăie Ștefan vodă – spune cronicarul – pe Isaia vornicul și pe Negrilă păharnicul și pe Alexa stolnicul”. Erau trei dregători din anturajul lui Ștefan care l-au trădat și, în consecință, au fost pedepsiți. Edificarea bisericii din Vaslui, cu hramul amintit, nu putea avea altă motivație decât semnificația unei uriașe și simbolice spovedanii, a unei veșnice rugăciuni, cât va sta biserica, pentru iertarea păcatului lui Ștefan de a-i fi ucis pe frații săi într-un botez. Exemplele pot continua. Biserici cu hramuri în cinstea sfinților militari: Sfântul Arhanghel Mihail - căpetenia oștirii cerești, Sfântul Procopie, Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, erau ridicate ca mulțumire pentru ajutorul dat de Dumnezeu în bătăliile de la Războieni, Baia sau Codrii Cosminului⁵.

Tradiția spune că, după fiecare luptă, Ștefan cel Mare ridica o biserică sau o mănăstire, ea fiind confirmată aproape în totalitate de mărturiile documentare. Ștefan a ridicat mănăstirile Putna și Volovățul, a construit biserici noi la mănăstirile Neamț, Bistrița, Voroneț, Taslău, Dobrovăț și în afara țării, la mănăstirea Zografu de la Muntele Athos. La Probota, Moldovița și Homorle a făcut danii, dându-le sate, vii,

⁴ cf. Maria Magdalena Szekely, Ștefan S. Gorovei, „*Semne și minuni*” pentru Ștefan Voievod. *Note de mentalitate medievală*, în „Ștefan cel Mare și Sfânt 1504-2004: Portret în istorie”, *ed. cit.*, p. 67.

⁵ *Ibidem*, pp. 72-75.

țigani și mertice anuale de sare, vin, ceară etc⁶. Mult mai numeroase decât mănăstirile au fost bisericile ridicate de Ștefan cel Mare. Ele se întâlneau pe tot cuprinsul Moldovei, unele amintind de vreo biruință, altele de vreun fapt însemnat din viața voievodului, la: Pătrăuți, Suceava, Iași, Hârlău, Boierești, Dorohoi, Huși, Războieni, Piatra, Răuseni etc⁷.

Ștefan cel Mare s-a înscris în patronajul românesc de la Muntele Athos. Mănăstirea aleasă a fost Zografu, care purta hramul Sfântului Mare Mucenic Gheorghe și căreia îi trimitea anual suma de 100 de galbeni „pentru a-l scrie la proscomidie pe el și pe soția lui și pe copiii, Alexandru și Elena, ca să-i cânte sâmbăta seara câte un paraclis și maslu”⁸. De alte mari danii sau de reparații s-au bucurat și mănăstirile Cutlumuș și Sfântul Pavel de la Muntele Athos.

Papa Sixtus al IV-lea îl numea „Atletul lui Hristos”. Din nefericire, din partea monarhilor creștini ai vremii, Ștefan n-a primit decât laude, dar niciodată ajutor concret. Singurul sprijin sufletesc pe care l-a avut cu adevărat a fost credința în Dumnezeu, mărturisire afirmată cu tărie de fiecare dată. Victoria de la Baia împotriva ungarilor „cu ajutorul lui Dumnezeu a obținut-o”; pentru biruința de la Vaslui „Domnul să fie lăudat”; înfrângerea de la Valea-Albă, Războieni „a stat în voința lui Dumnezeu, ca să mă pedepsească pentru păcate și lăudat fie numele Său”, statele creștine din Europa „Dumnezeu le-a supus păgânismului pentru păcatele noastre”⁹. În scrisori și în solii folosea adesea sintagma „să dea Dumnezeu ca dușmanii noștri să ajungă sub picioarele noastre și sub săbiile noastre”. Utiliza cu modificări minime în aproape toate documentele o formulă de jurământ creștină: „făgăduim pe cinstea noastră și pe credința noastră creștinească fără

⁶ cf. Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 90.

⁷ *Ibidem*, p. 26.

⁸ Teodor Bodogae, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sfântul Munte Athos*, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1941, p. 216.

⁹ Maria Magdalena Szekely, „*Dixit Waywoda*”, în „Ștefan cel Mare și Sfânt 1504-2004: Portret în istorie”, *ed. cit.*, p. 114.

nici un gând ascuns și fără nici o șovăire, fără înșelăciune și fără viclenie”¹⁰.

3. Moșteniri bizantine și influențe occidentale în timpul lui Ștefan cel Mare și Sfânt

În epoca sa s-au pus bazele stilului „moldovenesc” în arhitectura bisericească, s-au scris primele letopisețe, de la Putna și Bistrița, primele documente de istoriografie, au apărut școli de miniatură și caligrafie. Ștefan cel Mare a rămas în conștiința Bisericii și a neamului un creator de cultură și un om al sintezelor¹¹. Ele se pot vedea în operele de artă din timpul său, care pot fi considerate o întâlnire între Bizanț și Occident: „Pentru Moldova secolului al XV-lea influențele bizantine se rezumă mai ales, în lipsa unor contacte directe mai bogate și mai prelungite, la acceptarea și fructificarea unui prestigios stil de cultură – stilul bizantin – a cărei importanță pentru Europa răsăriteană e comparabilă, dacă nu superioară, aceleia pe care stilul romanic sau gotic și-o câștigaseră în Occidentul european. Condițiile istorice de dezvoltare a tânărului stat moldovean i-au îngăduit însă o emancipare de sub dominarea unui singur cerc de cultură și i-au acordat mai ales posibilitatea închegării unei arte care poartă pecetea unei viguroase originalități”¹².

Stilul moldovenesc a luat naștere prin influența stilului bizantin și a celui gotic, cele două stiluri proprii Răsăritului și Apusului. Influența bizantină s-a văzut în planul bisericii. Separațiile clasice, altarul (cu anexele proscomidiarul și diaconiconul), naosul și pronaosul, s-au regăsit în bisericile lui Ștefan cel Mare, la fel ca în arhitectura bizantină. De asemenea bolțile și planul triconc sau trilobat, care erau date de absida altarului și de cele două abside laterale, a decurs din arta bizantină. Această formă nu se întâlnea decât la Muntele Athos, la

¹⁰ *Ibidem*, p. 115.

¹¹ Apetrei, Ciprian, *Deschiderea Anului comemorativ Ștefan cel Mare și Sfânt la Vaslui*, în „Candela”, Anul XIII, nr. 1-3, ianuarie-martie 2004, p. 3.

¹² Alexandru Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XVI-lea*, în vol. „Hristos în Moldova, vol. I: Antologie de documente și studii privind Mitropolia Moldovei 1401-2001”, Iași, Edit. Trinitas, 2001, p. 142.

mănăstirile de la Meteora și în Serbia, fiind rezultatul întâlnirilor culturale dintre aceste regiuni. Pictura era cu desăvârșire bizantină, legătura acesteia cu cea din Balcani și Sfântul Munte fiind evidentă¹³.

Influențele gotice asupra stilului moldovenesc au decurs din relațiile cu Polonia și Transilvania. Ele erau evidente în înălțimea clădirilor. Bisericile lui Ștefan cel Mare erau mai lungi și mai înalte față de tipicul bizantin. Aceleași influențe se regăseau și în apariția contraforților exteriori, în modul cum era tratat tot ce era piatră cioplită, în profilurile soclurilor, în chenarele ușilor și ale ferestrelor. Balș caracteriza foarte frumos biserica moldovenească ca fiind un „plan bizantin executat de mâini gotice și după principii gotice”. Impresia din interior este cea de biserică bizantină, iar din exterior cea de gotică¹⁴. Despre aceste inovații a vorbit și Academicianul Alexandru Elian: „inovațiile sunt atât de numeroase și de semnificative, încât de mult atenția specialiștilor s-a concentrat asupra lor și ne mulțumim să amintim sistemul de reducere a razei cupolelor prin arcuri piezișe, folosirea contraforturilor, redistribuirea spațiului interior prin mărirea pronaosului și – ceva mai târziu – prin crearea gropniței, introducerea decorației ceramoplastice etc., care nu au ca punct de plecare o tradiție constructivă sau artistică proprie arhitecturii bizantine”¹⁵.

Clima și materialele de construcție au influențat și ele stilul moldovenesc. Clima a condiționat acoperișurile prin necesitatea de a îndepărta sigur și iute zăpada și apele de pe ele, rezultând pante mari și streșini proeminente menite să arunce apele departe de ziduri. Bisericile se zideau repede, într-o vreme liniștită din punctul de vedere al conflictelor politice, mai modeste și ca dimensiuni și ca împodobire, dar totuși armonioase în formă, bine echilibrate și foarte potrivite trebuințelor de atunci, cu bun gust¹⁶. Rațiunea, bunul simț, cumpătarea, ingeniozitatea în soluțiile tehnice și, în general, echilibrul în tot întregul

¹³ G. Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, București, Edit. Cartea Românească, 1925, p.12.

¹⁴ *Ibidem*, p. 14.

¹⁵ Elian Alexandru, *art. cit.*, p. 137.

¹⁶ *Ibidem*, p. 15.

clădirii, erau calitățile bisericilor lui Ștefan cel Mare, calități ce pot servi și astăzi ca model¹⁷.

Pictorul Sorin Dumitrescu a descoperit încă un aspect interesant al stilului moldovenesc. În plină perioadă a Renașterii și la numai câțiva ani de la căderea Constantinopolului sub turci, stilul moldovenesc, sinteză a stilului bizantin cu cel gotic, departe de a fi o reorientare spre Europa a Moldovei „sub forma intrării în Europa”, el s-a vrut mai degrabă a fi un „reper ecumenic nou” pentru toată creștinătatea¹⁸.

4. Ștefan cel Mare și Sfânt și Biserica

Contemporanii marelui voievod au fost unanimi în laudele lor la adresa personalității lui. Istoricul polon Jan Dlugosz, contemporan cu domnia lui Ștefan cel Mare, mărturisea: „O, bărbat minunat, cu nimic mai prejos decât conducătorii de oști din vechime de care atâta ne mirăm, care în vremurile noastre a câștigat, cel dintâi dintre toți principii lumii, o atât de strălucită biruință asupra turcului [...] După câte cred eu, ar fi cel mai vrednic să i se încredințeze conducerea și stăpânirea lumii și mai cu seamă cinstea de căpetenie și conducător împotriva turcului, cu sfatul, cu înțelegerea și hotărârea tuturor creștinilor, de vreme ce ceilalți regi și principii catolici se îndeletniceau cu trândăvia și plăcerile ori cu războaiele civile”¹⁹. Istoricul polon surprindea calitățile militare ale lui Ștefan cel Mare care reușea să zădărnicească strădaniile războinice ale celui ce cucerea nu demult, la 1453, Constantinopolul. Papa Sixtus al IV-lea a avut de asemenea cuvinte elogioase la adresa domnitorului Moldovei: „Faptele tale săvârșite până acum, cu înțelepciune și vitejie contra turcilor infideli, inamici comuni, au adus atâta celebritate numelui tău, încât ești în gura tuturor și este în unanimitate foarte mult lăudat”²⁰. Medicul Muriano îl

¹⁷ *Ibidem*, p. 272.

¹⁸ Erwin Panofsky, *Arhitectura gotică și gândire scolastică*, București, Edit. Anastasia, 1999, p. 114.

¹⁹ Ștefan S. Gorovei, *Ștefan cel Mare*, în „Ștefan cel Mare și Sfânt 1504-2004: Portret în istorie”, *ed. cit.*, p. 555.

²⁰ I. Ursu, *Ștefan cel Mare domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 până la 2 iulie 1504*, București, 1925, p. 435.

arata în raportul său foarte iubit de supuși pentru spiritul său de dreptate și pentru blândețea lui: „Amintitul domn este un om foarte înțelept și demn de mare laudă, foarte iubit de supuși, căci este blând și drept, foarte vigilent și darnic”²¹. Regele Sigismund al Poloniei care a luat parte la drama din Codrii Cosminului, când armata polonă a fost înfrântă de moldoveni, i-a dat încă de pe atunci numele de „Stephanus ille magnus”²².

La 100 de ani după moartea eroului, cronicarul Grigore Ureche afirmă: „Și pre Ștefan Vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mănăstire în Putna, care era zidită de dânsul. Atâta jale era, de plângea toți ca după un părinte al său, că cunoștia toți că s-au scăpatu de mult bine și de multă apărătură. Ce după moartea lui, până astăzi îi zicu sventi Ștefan Vodă, nu pentru sufletu ce este în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fostu om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carile nimeni din domni, nici mai nainte, nici după aceea l-au ajunsu”²³. Această afirmație rămâne o mărturie valoroasă pentru că surprinde mărturisirea credinței statornice a poporului în sfințenia lui Ștefan cel Mare, temeiurile canonizării lui spontane, de veacuri, de către evlavia credincioșilor, care a premers și îndreptățit canonizarea oficială a voievodului moldovean de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la 20 iunie 1992. Părintele profesor Liviu Stan scria: „În întreaga Biserică procedeul obișnuit prin care cineva e așezat în rândul sfinților nu a fost canonizarea formală a Bisericii conducătoare, ci a fost și a rămas canonizarea spontană din partea credincioșilor care inițiau crearea cultului pe seama unuia sau altuia dintre cei adormiți întru Domnul cu faima de sfânt. Canonizarea formală nu este procedeul obișnuit pentru așezarea cuiva în rândul sfinților, ci pietatea populară și cinstirea cuiva de către obștea credincioșilor e aceea care așază cu adevărat între sfinți pe cineva”²⁴.

²¹ *Ibidem*, p. 438.

²² *Ibidem*.

²³ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, Edit. Litera Internațional, 2003, p. 71.

²⁴ Liviu Stan, *Sfinții români*, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1945, p. 77-78.

Când Biserica recunoaște sfințenia unor conducători, voievozi sau împărați ca Ștefan cel mare sau Constantin cel Mare, nu utilizează un etalon de perfecțiune morală, individuală, ci recunoaște în ei lucrarea Sfântului Duh care lucrează mântuirea și înălțarea spirituală a oamenilor și a popoarelor pe care le conduc. Biserica nu cinstește, de pildă, în Sfântul Pavel pe prigonitorul creștinilor, ci pe apostolul convertit, apostolul neamurilor, care și-a dat viața pentru Hristos și Evanghelia Sa. Voievodul Ștefan al Moldovei a fost numit de către popor „mare și sfânt” tocmai pentru că, în faptele sale de vitejie și de evlavie, poporul a recunoscut puterea sfântă a lui Dumnezeu care s-a folosit de el pentru a face din el „un apărător neînfricat al dreptei credințe și mare ctitor de lăcașuri sfinte”²⁵.

În conștiința Bisericii și a neamului Ștefan cel Mare rămâne domnitorul apărător neînfricat al credinței, apărător al identității românilor, mare ctitor de biserici, un slujitor al lui Hristos pe care L-a iubit și L-a mărturisit în fața întregii creștinătăți. Pentru curentul așa-zis de „demitologizare a istoriei naționale”²⁶, Ștefan cel Mare nu este decât un aventurier, un domnitor care nu dădea doi bani pe judecata dreaptă, un oportunist care ucidea fără scrupule, un domn care avea zeci de copii din flori²⁷. Ca răspuns, spunem împreună cu istoricul Nicolae Iorga că

²⁵ Daniel Ciobotea, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Mare și Sfânt: Binecredinciosul Voievod Ștefan cel Mare*, în „Hristos în Moldova, vol. I: Antologie de documente și studii privind Mitropolia Moldovei 1401-2001”, ed. cit., pp. 195-196.

²⁶ Inițiatorul acestui curent, istoricul Lucian Boia, îl așază pe Ștefan cel Mare în categoria personajelor mitificate ale istoriei naționale: „O ineputabilă constelație mitică grupează categoria personajelor mitificate. Nu ne aflăm în fața unui procedeu tipic românesc. Dimpotrivă, nimic nu este mai universal, mai arhetipal, decât personalizarea istoriei și a resorturilor social-politice. Personajul excepțional, mediator între oameni și zei, sau între oameni și destin, sau între oameni și istorie, se impune din zorii aventurii umane și până astăzi, inclusiv în cele mai performante și aparent sceptice societăți tehnologice și democratice”, în *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Edit. Humanitas, 2005, p. 306.

²⁷ Marius Ghilezan, *Ștefan agent de imagine*, în „Evenimentul zilei”, 12 ian. 2004, p. 4; Lucian Boia vorbește despre principiul autorității care justifică

sufletele lor umblă rătăcite aproape de pământ, fără a se putea ridica la înălțimea marelui voievod. Același renumit istoric ne redă icoana spirituală a marelui voievod: „Într-însul găsise poporul românesc cea mai curată și mai deplină icoană a sufletului său: cinstit și harnic, răbdător fără să uite și senin în iertare, răspicat și cu măsură în graiu, gospodar și iubitor al lucrurilor frumoase, fără nici o trufie în faptele sale”²⁸.

Concluzii

Ștefan cel Mare și Sfânt se înscrie în categoria sfinților conducători de stat inaugurată de sfântul împărat Constantin cel Mare. Așa cum a văzut în persoana Apostolilor fundamentul edificiului divin a cărui „piatră din capul unghiului” este Hristos, tot așa, în Sfântul Împărat Constantin cel Mare, în Binecredinciosul voievod Ștefan cel Mare și Sfânt și în toți oamenii de stat pe care i-a trecut în rândul sfinților, Biserica i-a văzut și i-a cinstit pe fondatorii universalității ei văzute, asumarea lumii întregi și transfigurarea ei în Împărăția lui Dumnezeu, la dimensiuni istorice concrete. Prin cinstirea binecredinciosului voievod Ștefan cel Mare și Sfânt, Biserica Ortodoxă Română propune societății românești un patron și un model pentru politica românească. În figura voievodului Ștefan cel Mare și Sfânt s-au întâlnit într-un mod exemplar virtuțile necesare conducătorilor de stat,

faptele conducătorului „Ceea ce frapează în epoca modernă este atenuarea unor asemenea aprecieri critice, uneori chiar renunțarea la ele și justificarea actului de putere prin prisma interesului superior al nației. Principele știe ce face și ceea ce face el este bine pentru țară [...] A.D. Xenopol nu se sfiește să-i caracterizeze pe domnitori cu toate scăderile lor, dar concluziile la care ajunge sunt în genere mai favorabile decât premisele; astfel, și el remarcă cruzimea lui Ștefan cel Mare, ținând să precizeze însă că „sângele a fost vărsat în interesul țării”. Iorga, la rândul-i, este dispus să judece pe oricine, inclusiv pe domnitori, dar și la el principiul autorității funcționează, justificându-se prin necesitatea curmării anarhiei boierești, dăunătoare interesului general”, în *op.cit.* p. 316-317.

²⁸ Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare pentru poporul român*, București, Edit. Artemis, 2004, p. 268-269.

celor ce sunt „mai marii orașelor și ai satelor”. Aceste virtuți înseamnă mai multă credință în Dumnezeu, înseamnă încreștinarea legilor, înseamnă promovarea valorilor creștine în societate. Într-o cuvântare ținută la Mănăstirea Putna, în data de 19 septembrie 2004, Mitropolitul Bartolomeu Anania sublinia actualitatea virtuților marelui voievod pentru conducătorii de stat: „Să ai credință în Dumnezeu, adică credința că deasupra ta, care ești conducător de popor, există o instanță care te judecă și îți cumpănește faptele. Credința că nu este la discreția ta să faci tot ce vrei într-o țară și cu un popor, și că este o cumpănă deasupra ta care te transcende și de care trebuie să asculți. Fără această conștiință poți fi un dictator, dar nu un conducător de stat. Să ai iubire pentru poporul tău, pentru jertfă, să accepți chiar să ai o rană în trup sau în suflet și s-o duci cu ea, de dragul țării pe care o cârmuiești și a poporului care-și pune încrederea în tine. Și să ai demnitate. Fără această demnitate un om poate fi un strălucitor om politic, dar nu un adevărat bărbat de stat”²⁹.

Bibliografie

1. [Academia Română], *Istoria Românilor*, vol. IV, București, Edit. Enciclopedică, 2001.
2. Apetrei, Ciprian, *Deschiderea anului comemorativ Ștefan cel Mare și Sfânt la Vaslui*, în „Candela”, Anul XIII, nr. 1-3, ianuarie-martie 2004, p. 2-4.
3. Balș, Gheorghe, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, București, Edit. Cartea Românească, 1925.
4. Bodogae, Teodor, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sfântul Munte Athos*, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1941.
5. Boia, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Edit. Humanitas, 2005.

²⁹ <http://www.stefancelmare.ro/SCRIERI-s4-ss20.htm> (accesat în 05.03.2013)

6. Ciobotea Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, *Mare și Sfânt: Binecredinciosul Voievod Ștefan cel Mare*, în vol. „Hristos în Moldova, vol. I: Antologie de documente și studii privind Mitropolia Moldovei, 1401-2001”, Iași, Edit. Trinitas, 2001, p. 195-198.
7. Cristea, Ovidiu, *Despre raportul dintre principe și „omul sfânt” în Țările Române. Întâlnirea lui Ștefan cel mare cu Daniil Sisastru*, în „Ștefan cel Mare și Sfânt, 1504-2004: Portret în istorie”, Putna, Edit. Sfânta Mănăstire Putna, 2003.
8. Elian, Alexandru, *Moldova și Bizanțul în secolul al XVI-lea*, în „Hristos în Moldova”, vol. I: Antologie de documente și studii privind Mitropolia Moldovei 1401-2001, Iași, Edit. Trinitas, 2001, p. 53-143.
9. Ghilezan, Marius, *Ștefan agent de imagine*, în „Evenimentul zilei”, 12 ianuarie 2004, p. 4.
10. Giurescu, Constantin C., *Istoria Românilor*, vol. II, partea I, București, Edit. Fundației pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1940.
11. Gorovei, Ștefan S., *Ștefan cel Mare*, în „Ștefan cel Mare și Sfânt 1504-2004: Portret în istorie”, Putna, Edit. Sfânta Mănăstire Putna, 2003.
12. Iorga, Nicolae, *Istoria lui Ștefan cel mare pentru poporul român*, București, Edit. Artemis, 2004.
13. Le Goff, Jacques, *Omul medieval*, trad. de Ingrid Ilinca, Dragoș Cojocaru, postfață de Alexandru-Florin Platon, Iași, Edit. Polirom, 1999.
14. Neculce, Ion, *Letopiseșul Țării Moldovei*, prefață de Iorgu Iordan, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955.

15. Panaitescu, P. P., *Ștefan cel Mare. O încercare de caracterizare*, în „Ștefan cel Mare și Sfânt 1504-2004: Portret în istorie”, Putna, Edit. Sfânta Mănăstire Putna, 2003.
16. Panofsky, Erwin, *Arhitectura gotică și gândire scolastică*, trad. și note de Marina Zavaca, postfață de Sorin Dumitrescu, București, Edit. Anastasia, 1999.
17. Papacostea Șerban, *Evul mediu românesc: realități politice și curente spirituale*, București, Edit. Corint, 2001.
18. Stan, Liviu, *Sfinții români*, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1935.
19. Szekely, Maria Magdalena, „*Dixit Waywoda*”, în „Ștefan cel Mare și Sfânt 1504-2004: Portret în istorie”, Putna, Edit. Sfânta Mănăstire Putna, 2003.
20. Szekely, Maria Magdalena; Gorovei, Ștefan S., „*Semne și minuni*” pentru Ștefan Voievod. *Note de mentalitate medievală*, în „Ștefan cel Mare și Sfânt 1504-2004: Portret în istorie”, Putna, Edit. Sfânta Mănăstire Putna, 2003.
21. Șimanschi, Leon; Agache, Dumitru, *Moldova între anii 1469 și 1473: Program de guvernare și conjuncturi politice*, în „Ștefan cel Mare și Sfânt 1504-2004: Portret în istorie”, Putna, Edit. Sfânta Mănăstire Putna, 2003.
22. Ureche, Grigorie, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, Edit. Litera Internațional, 2003.
23. Ursu, I., *Ștefan cel Mare domn al Moldovei de la 12 aprilie 1457 până la 2 iulie 1504*, București, Institutul de Arte Grafice „Antonescu”, 1925.
24. Vornicescu, Nestor, Mitropolitul Olteniei, *Sfântul Voievod Ștefan cel Mare. Cuvânt de preamărire*, în „Studii de Teologie Istorică”, Craiova, Edit. Mitropoliei Olteniei, 1998, p. 121-143.
25. <http://www.stefancelmare.ro/SCRIERI-s4-ss20.htm> (accesat în 05.03.2013)